

MAARIA LINKO

Kirja visuaalisessa kulttuurissa

Linko, Maaria, Kirja visuaalisessa kulttuurissa (The importance of books in visual culture). Kirjastotiede ja informatiikka 6 (3): 73—77, 1987.

The role of book reading in post-industrial society is discussed. Several social scientists have claimed that visual messages have become more and more important in recent years. The problems of visual culture described by Neil Postman are discussed. Differing from Postman the author emphasizes that visual culture and printed culture do not need to be alternatives. The use of products of visual culture, e.g. films, can reinforce book reading. A recent study on book reading among school children showed that reading is at least as popular as it used to be in the 60's. In general, the importance of book reading in different groups of people has not diminished in Finland although several threats can be discerned.

Address: University of Jyväskylä, Seminaarinkatu 15, SF-40100 Jyväskylä, Finland.

Kirjan asemaa ja sen tulevaisuutta voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Tarkoitukseni on liittää kirjan asemassa nähdyt muutokset väitteisiin kulttuurin visualisoitumisesta. Esitän myös joitakin huomioita kirjojen merkityksestä 1980-luvun suomalaisille.

Kirjapainotaidon myötä tiedon tuottaminen muuttui todelliseksi. Kirjapainotaito merkitsi siten tekstien muuttumista aikaisempaa yhtenäisemmiksi. Tekstien yhtenäisyys ja monistettavuus aiheutti myös olennaisia muutoksia ihmisten tajunnassa. Täsmällisten tietojen iskostuminen ihmisten mieliin tuli mahdolliseksi, ja sen ansiosta esimerkiksi kalenterit ja kartat tulivat jo varhain käyttöön. Niiden käsitteleminen visuaalisessa muodossa oli omiaan muokkaamaan uusia ajattelutapoja. Ajattelu muuttui järjestäytyneemmäksi ja sillä oli kulttuurin kannalta olennaisia seurauksia. Juuri niin kutsutun objektiivisen tiedon tuleminen mahdolliseksi vaikutti olennaisesti

nykyisten länsimaisten yhteiskuntien syntyyn. Teksti karkasi ajan ja tilan asettamista rajoista. (Smith 1986.)

Seuraavana suurena muutoksena pidetään usein siirtymistä ns. informaatioyhteiskuntaan, jossa tiedon määrä on rajusti kasvanut ja tieto välitetään tietokonepäätteiden, television ja muiden teknisten apuvälineiden kautta. Tällaisen suuren muutoksen päästyä vauhtiin — tosin muutoksen merkityksestä ei vallitse yksimielisyyttä — ei enää riitä, että ollaan huolestuneita siitä, lakkaavatko ihmiset lukemasta kirjoja, vaan laajemmin on kysymys tiedon luonteen muuttamisesta. Tällöin voidaan pohtia esimerkiksi sitä, minkälaista tietoa eri ryhmiin kuuluvilla ihmisillä on tilaisuus vastaanottaa. Kuka kantaa välitetystä tiedosta vastuun, ja myös: mikä on tällöin kirjailijan merkitys.

Kulttuurin muutokseen liittyvissä keskusteluissa on käsitelty kulttuurin muuttumista modernis-

ta postmoderniksi. Tällaista kehitystä katsotaan tapahtuneen ainakin Yhdysvalloissa 1960-luvulta alkaen. Postmodernille kulttuurille on tyypillistä pinnallisuus, heterogeenisuus, eri tyylien sekoittaminen. Postmodernistinen kulttuuri etäännytyy historiastaan, voidaan puhua jopa historian-tajun täydellisestä hämärtymisestä. Postmodernismin profeetta Fredric Jameson puhuu nykyaikana tapahtuvista yhä nopeammista ja tyhjemmistä katkoksisista. »Aina kun opimme nopeampaan tempoon, opimme kokemaan luonnolliseksi siirtymisen yhdestä asiasta toiseen», Jameson on sanonut. Postmodernismi on hyvin voimakkaasti pohjoisamerikkalainen ilmiö, mutta Jameson väittää, että pohjoisamerikkalainen elämäntapa on muuttumassa globaaliksi. (Jameson 1986; Stephanson 1987.)

Mikä voi olla kirjan asema tällaisessa kulttuurissa — mikäli nämä muutokset koskaan täysin ulottuvat Suomeen? Kirja voisi jäädä vanhanai-kaiseksi. Kirjallisuus ei kykene tarpeeksi nopeisiin muutoksiin. Kirjaan paneutuminen vaatii aikaa, eikä kesken kaiken voi vaihtaa toiselle kanavalle.

Toisaalta Fredric Jameson (1986) esittää, että historiantajun hämärtymisestä huolimatta edelleen voidaan kirjoittaa romaaneja ja tehdä elokuvia, joissa käsitellään historiallisia tapahtumia, mutta historiallisen menneisyyden esittäminen sellaisenaan ei olisi enää mahdollista. Voidaan ainoastaan tuottaa oman aikamme käsityksiä ja stereotyyppioita menneisyydestä. Tosi historia on hänen mukaansa korvautunut nostalgioilla. Kulttuuri voi tavallaan vain tuottaa kuvia vailla referenttejä. Tietomme Afrikan menneisyydestä hankimme katsomalla Minun Afrikkani -elokuva, ja Karen Blixenin novellien sijasta luemme Karen Blixenistä jälkeinpäin tehtyä kirjaa. Tällaisia tapoja voidaan kritisoida, mutta kysymys on myös siitä, ketkä katsovat ja ketkä lukevat. Jos viihteellisten elokuvien avulla monet saavat tietää, että kirjailija Karen Blixen on ollut olemassa ja jos hänestä kirjoitettujen kirjojen avulla hänen teoksiaan voi olla helpompi lähestyä, niin ilmiössä voi olla myös myönteisiä piirteitä.

Vastaava ilmiö tuli usein vastaan haastattellessamme Suomen Akatemian kulttuurin markkinat ja merkitykset -hankkeen tulevia lukemistutkimuksia varten eri alojen ihmisiä heidän tärkeistä lukukokemuksistaan. Moni oli tarttunut tärkeään ja mieluisaan kirjaan nähtyään ensin siitä tehdyn elokuvan tai televisiosarjan. Toisin sanoen visuaalisen ja kirjallisen kulttuurin ei tarvitse olla toistensa vastakohtia. Kiinnostavaa oli lisäksi se, että lähes jokainen elokuvaan liittyvästä lukukokemuksesta maininnut haastateltava piti kirjaa antoisampana, koska kirjassa asioita voidaan käsitellä tarkemmin ja syvällisemmin.

Visuaalisten viestien voima

Amerikkalainen viestinnän tutkija Neil Postman on tullut tunnetuksi kirjallisen kulttuurin näivettymistä käsittelevillä kauhuteoksillaan »Lyhenevä lapsuus» (1985) ja »Huvitamme itsemme hengiltä» (1986). Postman korostaa, että televisio välineenä muokkaa käsitystämme todellisuudesta. Lähtökohtana hänen jälkimmäisessä teoksessaan on kaksi tulevaisuutopiaa: George Orwellin ja Aldous Huxleyn. Orwellin painajaisessa kirjat kielletään ja yleensäkin epämieluisat asiat poistetaan historiasta. Postman kuitenkin kannattaa Huxleyn näkemystä: kirjojen kieltäminen tulee tarpeettomaksi, koska ihmiset joka tapauksessa menettävät kriittisyytensä viestien loputtoman tulvan vaikutuksesta.

Postman (1986) arvioi kirjojen merkityksen muutosta kiinnostavasti, on kuitenkin vaikea sanoa, miten selvästi samat trendit koskevat myös Suomea. 1800-luvun Amerikka oli painetun sanan »luvattu maa». Keskustelukulttuuri kukoisti, mutta keskustelutkin mukautettiin painettuun sanaan. Painettu sana oli yleisluontoista ja osoitettu näkymättömälle yleisölle. Alexis de Tocquevillea lainaten Postman puhuu eräänlaisesta painetusta oraalisuudesta. Painokone tuotti vakavaa ja julkista keskustelua, ja tästä perinteestä on nykyisin television valtakaudella Postmanin mielestä radikaalisti poikettu.

Painettu sana on vakavaa. Kirjoitettu virke edellyttää, että sen kirjoittaja sanoo jotakin ja että sen lukija ymmärtää mitä kirjoittaja sanoo. Ja kun kirjoittaja ja lukija tuskailevat semanttisen merkityksen kimpussa, he paneutuvat kovimpaan älylliseen haasteeseen, jonka voi vain kuvitella. Lukijan pitää olla jatkuvassa valppauden tilassa saadakseen selville kirjoittajan usein monimutkaisesti esittämät tarkoitukset. Se ei ole kuitenkaan helppoa, sillä lukija lähestyy tekstiä yksinään. Tekstiä lukevan henkilön reaktiot ovat ulkomaailmasta eristyneitä. Lukijalta vaaditaan usein kekseliäisyyttä ja hänen on selvittävä kokonaan omin neuvoin. Lukeminen on siis ennen kaikkea rationaalista toimintaa.

Postmanin (1986) mielestä ainakin Yhdysvalloissa on jo siirrytty kuvan maailmaan. Tällaisen muutoksen edellytyksenä oli uusi aate siitä, että liikenne ja viestintä voidaan erottaa toisistaan ja että tila ei ollut väistämätön este informaation kululle. Muutos alkoi lennättimestä jonka keksiminen mitätöi vallinneen informaation määritelmän ja antoi siten julkiselle keskustelulle aivan uuden merkityksen.

Postman liittää näkemysensä historian koettua merkityksen vähenemiseen. Hän väittää että viestimet, joiden rakenne suosii kuvien ja pirstaleiden esittämistä, estävät meitä omaksumas-

ta historiallista näkökulmaa. Jatkuvuuden ja kontekstin puuttuessa informaatiopalasia ei voi palauttaa mielekkääksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Kysymys ei ole siis siitä, että ihmiset kieltäytyisivät muistamasta vaan siitä, että heistä tehdään kyvyttömiä muistamaan. Hengiltä huvittamisella Postman tarkoittaa sitä, että visuaalisten viestien suosio perustuu miellyttämiseen. Papista presidenttiin kaikki TV-esiintyjät esiintyvät helppoheikin kaavussa. Kaikki viestintä tyydytään vastaanottamaan helpossa, viihteellisessä muodossa, ja vähitellen kritiikki katoaa eikä ihmisillä ole enää mitään halua älylliseen ponnisteluun.

Televisio kohtaa myös samalla tavalla aikuiset ja lapset ja itse asiassa amerikkalaislapset lähestulkoon elävät television ääressä. Toisin kuin painettu sana televisio paljasta kaiken ihmiselämään liittyvän lapselle jo varhaisessa vaiheessa. Mitään tabuja ei jää jäljelle. Juuri salaisuuksien kautta Postman (1985) määrittelee lapsuuden ja kun salaisuuksia ei ole, lapsuuskin katoaa. Television vaikutus on siksi niin tehokas, että se — toisin kuin kirjojen lukeminen — ei edellytä mitään erityisiä kompetensseja ja siksi pienetkin lapset jaksavat viettää sen ääressä tunteita yhteen menoon.

Näin synkkähän tilanteen ei tarvitse olla. Postmanin näkemyksiä on usein pidetty liioiteltuina. Sitä paitsi vielä 1970-luvun alussa hän edusti vastakkaista näkemystä. Hän puhui uusien kommunikatiivisten kompetenssien kehittämisen puolesta. Uusiin elektronisiin viestimiin sopeutuminen oli välttämätöntä ja opettelu oli syytä aloittaa laajassa mitassa jo koulussa. Tommi Hoikkala ym. (1986) ovat esittäneet Postmanin erityisesti Lyhenevässä lapsuudessa esittämille näkemyksille useita hyviä vasta-argumentteja. Ensinnäkin Postman reagoi voimakkaasti yleensä kulttuurin muuttumiseen, sen visualisoitumiseen ja epävarmuus tulevaisuudesta sinänsä synnyttää ihmisissä huolestuneisuutta; miksei myös Postmanissa. Toisaalta Postman näkee viestimet jonain ulkoisena joka tunkeutuu lasten viattomaan maailmaan. Postman kysyy *mitä viestin tekee ihmiselle*, vaikka asiallisempi kysymys voisi olla *mitä ihmiset tekevät viestimellä*. Lisäksi Postman pitää turhan itsestäänselvänä sitä, ettei uusien viestinten käyttö edellyttäisi uudenlaisia kompetensseja. Televisiohan sentään lähettää viestejä vastaanotettaviksi *useasta lähteestä samanaikaisesti*. Ja ennen kaikkea: puolustaessaan lapsuuden käsitettä Postman puolustaa vanhempien täydellistä valtaa lapsiinsa nähden. Muuten suistutaan takaisin keskiaikaa muistuttavaan aikaan, jossa ei ole olemassa salaisuuksia, ei häpeätunnetta, ei lapsuutta eikä sen vastapainona aikuisuuttakaan. Postmanin kriitikot ovat kuitenkin huomautta-

neet, ettei perinteiseen, vanhempien auktoriteettiin perustuvaan perhetyyppiin ehkä ole enää paluuta vaikka haluttaisiinkin.

Videot kirjojen rinnalla

Vähemmän dramaattista mutta asiallista on todeta, että *uudet viestimet ovat ennenkin tulleet edellisten rinnalle* eivätkä korvanneet niitä. Radion, elokuvien ja television keksiminen ei lopettanut kirjojen lukemista. Televisio ei korvannut radiota. Totta silti on, että eri viestimet sekä muut uudet vapaa-ajan viettomuodot kilpailevat ihmisten rajallisesta vapaa-ajasta. Veijo Hietalan (1987) tuoreesta tutkimuksesta käy kuitenkin hyvin konkreettisesti ilmi, ettei viestinten tai taiteenlajien tarvitse olla toistensa kilpailijoita. Hietala kysyi keskiasteen opiskelijoilta ja yliopisto-opiskelijoilta heidän lukemisharrastuksestaan sekä elokuvissa käymisestä ja videofilmin katse- lusta. Ne jotka lukivat eniten, katsoivat myös eniten elokuvia, nähtiin ne sitten videolta tai elokuvateatterissa.

Pirkko Saarinen (1986) on seurannut peruskoululaisten lukemisharrastuksen muutosta 1960-luvulta 1980-luvulle. Tutkittavina ikäryhminä olivat 11—12- ja 14—15-vuotiaat. Lukemisen määrää tutkittiin usealla kysymyksellä. Kuukaudesta luettujen kirjojen määrää kriteerinä käyttäen tyttöjen lukeminen on lisääntynyt ja nuorempien poikien pysynyt samana. Ainoastaan vanhemman ikäryhmän poikien lukeminen oli vähentynyt. Hietalan tutkimus osoitti, että opiskeluvaiheessakin naisten ja miesten lukemisen määrälliset erot säilyivät. Sukupuoli erotteli opiskelijoita lukemisen määrän suhteen enemmän kuin opiskelu keskiasteen oppilaitoksessa tai toisaalta korkeakoulussa.

Muiden harrastusten rinnalla kirjojen lukeminen oli koulutyttyöjen harrastuksista ykkösenä kun vielä vuonna 1962 luistelu ja hiihto olivat mieluisampia. Muita tärkeitä harrastuksia olivat 14—15-vuotiailla nyt musiikin kuuntelu, television katselu, elokuvat ja kavereiden kanssa oleskelu, pojilla lisäksi urheilu. Videoiden yleistymisen on niin tuore asia, ettei se ole vielä ehtinyt juurikaan vaikuttaa Hietalan aineistoon. Pojilla kirjat ja lehdet ovat joka tapauksessa menettäneet suosiotaan, mutta ne mahtuivat sentään kymmenen suosituimman harrastuksen joukkoon.

Televisio suosion myötä ei ole niinkään aiheellista moralisoida sen olemassaoloa vaan hyödyllisempää on pohtia, millä tavalla televisio voi inspiroida lukemista. Televisiossa esitetyt sarjat ja muutkin ohjelmat usein innoistavat tarttumaan saman aihepiiriin kirjoihin. Tällainen virikkeiden saaminen koskee myös paljon koulutusta saaneita aikuisia. Tällöinhän ei tarvitse olla kysymys

siitä, että jokin kirja saataisiin iskostettua katsojien mieliin, vaan yleensä tiedonhalun herättämisestä.

Sen sijaan nykyisiä television kirjallisuusohjelmia koululaiset pitävät elitistisinä, muodollisina ja kankeina. Koululaisten mielestä kirjallisuutta pitäisi tuoda esille viihteellisemmässä muodossa ja television eikä kirjallisuuden ehdoilla (Nordström). Ja jos toistaiseksi kirjallisuusohjelmat eivät saavutakaan nuoria, sen ei tarvitse johtua televisiosta välineenä. Televisiouisissa esimerkiksi käsitellään kulttuuria, myös kirjallisuutta nykyisin aiempaa enemmän.

Kirjat erottelijoina

Kirjojen myyntikään ei ole vastoin silloin tällöin esiintyvää käsitystä romahtanut. Kysymys on lähinnä siitä, että kustantajien on pakko sopeutua siihen, ettei kirjanmyynti jatkuvasti kasva. Muutokset kirjan myynnissä ovat olleet hitaita. Ainoastaan suurteosmyynti on vähentynyt romahdusmaisesti 1970-luvun valtaisan menestyksen jälkeen. On väitetty, että vanhemmat, joilla ei itsellä ollut tilaisuutta käydä kouluja, halusivat tavallaan ostaa lapsilleen sivistystä. Suuren rakennemuutoksen kokeneet suomalaiset huomasivat, ettei heillä ole välineitä vastata muuttuneessa maassa koulua käyvien lastensa kysymyksiin. Tähän suurteosten markkinointikin osasi vedota.

1980-luvulla Kai Linnilä (1984) on palannut osittain samaan ajatukseen. Kirjojen kilomyyntin jälkeen olisi kiireesti palautettava kirja kunnia paikalle kodeissa. Hänen mielestään pitäisi aktiivisesti pitää yllä käsitystä kirjasta statusesineenä — »kotikirjasto on kodin mitta». Ja yleensäkin kaikki keinot olisivat sallittuja jotka tähtäsivät kirjan menestykseen.

Tähän asti kirjan status on ollutkin korkea ainakin aika suuren kansanosan keskuudessa, ja jopa liiankin korkea, niin että ihmiset joutuvat tuntemaan huonoa omaatuntoa, jos he tuntevat jollakin tavalla lukevansa vääränlaisia kirjoja. On kuitenkin kiinnostavaa seurata, onko kirjalla enää tulevaisuudessa voimaa toimia statusesineenä. Toteutuvatko esimerkiksi kustannusyhtiö Pohjoisen toimitusjohtajan esittämät kaavailut sellaisten taidekirjojen suosion kasvusta, jotka ovat jo itsessään taide-esineitä ja joita on hyvä pitää kahvipöydällä. Hakevatko siis kaupungituneet ja muodollista koulutusta saaneet suomalaiset seuraavaksi kulttuuripääomaa?

Vastaus ei ole täysin itsestäänselvä. Osa suomalaisista tulee varmasti jatkuvasti arvostamaan kirjallista sivistystä ja tällöin kirjat säilyttävät heille myös statusarvonsa. Mutta bourdieulaaisessa erottautumisen kamppailussa yhtä hyvin monet muut ajankäyttötavat, erilaiset liikuntaharrastukset, matkat, vaatteet ja ravintolat vaativat

rahaa, aikaa ja paljon asiaan paneutumista, jotta näitä voisi harrastaa tyylikkäästi.

Kuitenkin jos hyväksymme Pierre Bourdieun (1986) jaottelun kahteen keskeisimpään pääoman lajiin, sosiaaliseen ja kulttuuripääomaan, joita molempia pyritään hankkimaan, kirjat ovat tällöin vaikeasti korvattavissa. Ehkä pikemminkin on niin, että tätä bourdieulaista kulttuuripääomaa on eri aikoina ja eri ryhmissä saavutettavissa erilaisten kirjojen välityksellä. Kriitikoilla ja muilla kirjallisuuden parissa työskentelevillä ammattilaisilla on ollut perinteisesti valta päättää, mikä osa kirjallisuudesta kuuluu korkeatasoiseen kirjallisuuteen, kaanoniin. Tätä kirjallisuutta lukemalla voi parhaiten varmistaa kulttuuripääoman kertymisen.

Kimmo Jokisen (1987) lähiaikoina ilmestyvässä tutkimuksessa verrataan kriitikoiden ja tavallisten lukijoiden — tai ennen kaikkea kirjan ostajien — mieltymyksiä. Aineistona ovat Helsingin Sanomien kuukausittain julkaisemat »Nämä kirjat käyvät kaupaksi . . . mutta älkää unohtako näitä»-kirjalistat, joista ensimmäinen perustuu kirjakauppojen myyntiin ja jälkimmäinen kriitikoiden suosituksiin. Ensimmäinen luettelo julkaistiin vuonna 1969 ja viimeinen tutkimukseen mukaan otettu oli vuodelta 1985.

Lukijoiden kymmenen eniten suosiman kirjailijan ja vastaavasti kriitikoiden kymmenen eniten arvostaman kirjailijan listoilla ei ollut ainoatakaan yhteistä nimeä. Kuitenkin osa yleisön suosikeista, esimerkiksi Huovinen, Joenpelto ja Paasilinna ovat joskus esiintyneet kriittikolistoilla. Vastaavasti kriittikolistoilta etenkin Alpo Ruuth, Antti Tuuri ja Pentti Saarikoski ovat olleet usein myyntilistoilla. Siltikään jakoa lukijoiden suosimaan ja kriitikoiden suosimaan kirjallisuuteen ei voi kotimaisen prosaan kohdalla Jokisen mielestä pitää jyrkkänä — vaikka kriitikot nimenomaan vielä listojensa hengen mukaisesti ainakin väittävät suositteluvansa lukijoiden huomiota vaille jäänyttä kirjallisuutta. Kotimaisen kaunokirjallisuuden myyntilistoille nousseista kirjoista jonkin verran vajaa puolet onkin mukana myös kriittikolistoilla. Ja kritiikin suosiossa olevien kirjailijoiden kirjoittamien teosten osuus myyntilistoilla näyttää lisäksi olevan selvästi kasvussa.

Jokinen siis päätyy tässä suhteessa samaan tulokseen kuin Katarina Eskola ja kirjoittaja tutkimuksessamme erilaisten vaikuttajaryhmien ja kirjastonkäyttäjien mielikirjoista. Eri ryhmiin kuuluvien suomalaisten kirjallisessa maussa havaittiin eroja, mutta nämä erot eivät olleet kaikilta osin kovin syviä. (Eskola & Linko 1986).

Makuerot kriitikoiden ja lukijoiden välillä näyttävät lisäksi pienentyneen seitsemänkymmentäluvun vaihteesta kahdeksankymmentäluvun puoliväliin tullessa. Toisaalta tätä yhtenä-

syyttä ei ole syytä liioitella, sillä Jokisen tuore aiheisto ei paljastanut ainoatakaan suomalaista kirjailijaa, joka olisi selvästi kummassakin ryhmässä erittäin suosittu.

Kirjat yhdistäjinä?

Suomalaisen lukemiskulttuurin omaksi piirteeksi totesimme Katarina Eskolan kanssa tekemässämme tutkimuksessa Kiven, Linnan, Waltarin ja Huovisen suuren suosion kaikissa lukijaryhmissä. Kun tarkastellaan 1960-luvun lopun jälkeen painettua kirjallisuutta, *yhdistäjät* eivät erotu yhtä selvästi, mutta heihin näyttäisivät kuuluvan ainakin *Paavo Rintala*, *Eila Pennanen* ja *Henrik Tikkanen* sekä runoilijoista Pentti Saarikoski. *Mielikirjalistoille* Paavo Rintala ei tosin juurikaan päässyt.

Jokisen (1987) tulosten perusteella näyttäisi olevan harhaluuloa se, että niin sanottu arvokirjallisuus olisi huonosti myyvää kirjallisuutta. Ei myöskään voi yksioikoisesti väittää että suomalaisten lukijoiden maku olisi populaaria ja kriitikoiden maku edustaisi siitä selvästi poikkeavaa korkeakulttuurista makua.

Katarina Eskolan ja kirjoittajan sekä toisaalta Jokisen tutkimukset jättävät avoimeksi kysymyksiä ne, jotka eivät lue tai osta juuri lainkaan kirjoja. Täysin mahdolltomalta ei näytä sen kaltainen kehitys, että melko suuri osa kansasta lukisi tulevaisuudessa edelleen paljon ja ehkä yhä korkeatasoisempaa kirjallisuutta, mutta samaan aikaan osan lukemisharrastuksen televisio ja videot pystyisivät lähes kokonaan tappamaan. Tähän viittaisivat nekin tiedot, että videot toisin kuin yleensä kestokulutushyödykkeet eivät ole levinneet ensin varakkaimman ja eniten koulutusta saaneen väestönsä keskuuteen ja että niiden käyttö on ollut viihdepainotteista.

Uhat ja tulevaisuus

Tiivistäen edellä selostettujen tutkimusten sanomaa voidaan sanoa etteivät kirjan tulevaisuudelle nähdyt uhat ole toistaiseksi onnistuneet mainittavasti heikentämään kirjan asemaa Suomessa eikä näytä kovin todennäköiseltä, että kulttuurin visualisoituminenkaan pystyisi sitä vakavasti heikentämään. Ennen kaikkea: ei kai visuaalisten viestinten olemassaolo sinänsä pysty uhkaamaan ihmisen tarvetta eritellä omaa olemassaoloaan, löytää selityksiä kokemuksilleen ja tunteilleen. Juuri tämän tyyppiset asiat ovat kirjojen lukijoille tärkeitä.

En kuitenkaan ole täysin optimistinen enkä voi suhtautua innostuneesti eräisiin postmoderneiksi väitettäisiin piirteisiin kulttuurissamme. Esimerkiksi professorit ja vielä vähemmän opiskelijat eivät enää lue kirjojaan klassikoita (Malmberg 1986). Saattaa olla, että tiedon käyttötapo-

jen nopeasti muuttuessa olemme kadottamassa aidon yhteyden historiaan. Tuskin kuitenkaan kirja esineenä on tästä syystä katoamassa. Kysymys on ennemminkin kirjojen sisällöstä, siitä pystymmekö vastaanottamaan muuta kuin nostalgisia kuvia menneisyydestä.

En siis pidä todennäköisenä, että kirjojen sisältämä teksti säilyisi vain merkkeinä tietokoneen muistissa eikä fyysisenä ja esteettisenä esineenä, jonka voi ottaa käteensä ja tuntea mielihyvää. Jos hakuteokset vähitellen siirretäänkin elektroniseen muotoon, ei senkään tarvitse merkitä uhkaa kirjanpainamiselle. Kirja kulkee mukana työmatkalla ja riippukeinuun lomalla. Paljon akuutimpi on Esko Häklin (1987) julki tuoma huoli painettujen kirjojen fyysisestä säilymisestä, kun hapan paperi hapertuu hiutaleiksi alle sadassa vuodessa. Häklin kannanotot koskevat meitä kaikkia, kun hän korostaa, että kirjoja esineinä tulee kohdella kunnioittavasti kaikissa vaiheissa.

On helppo olla Häklin kanssa samaa mieltä siitä, ettei riitä että vain kirjan sisältö talletetaan tietokoneen muistiin tai mikrofilmille, kirja on säilytettävä myös kirjana. Yhtä mahdolltona on ajatella, että vanha rakennus voidaan purkaa kunhan siitä säilytetään valokuva.

Hyväksytty julkaistavaksi 22. 9. 1987

Lähteet

- Bourdieu, Pierre, Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Tampere 1985.
- Eskola, Katarina & Linko, Maaria, Lukijan onni. Poliitikojen, kulttuurieliiin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä. Tammi, Helsinki 1986.
- Hietala, Veijo, Näkekö videon valossa lukea? Kulttuuritutkimus 4(2): 27—31. 1987.
- Hoikkala, Tommi & Rahkonen, Ossi & Tigerstedt, Christoffer & Tuomaa, Jussi, TV ja Postmanin lapsusteorian aiheet. Tiedotustutkimus 9(2): 2—13. 1986.
- Häkli, Esko, Kirjojen kohtalo teollisessa Suomessa. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1987.
- Jameson, Fredric, Postmodernismi eli kulttuurin logiikka myöhäiskapitalismissa. Teoksessa Kotkavirta, Jussi & Siironen, Esa (toim.), Moderni/postmoderni. Tutkijaliiton julkaisusarja 44, Helsinki 1986.
- Jokinen, Kimmo, Lukijoiden ja kriitikoiden kirjallisuus. Käsikirjoitus, ilmestyy syksyllä 1987: Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 5, Jyväskylän yliopisto 1987.
- Linnilä, Kai, Kirja on kaupan. Kauppalehti 21. 12. 1984.
- Malmberg, Ilkka, Aukkoja sivistyksessä. Helsingin Sanomat 13. 12. 1986.
- Nordström, Raimo, Alustus Kirja-Yle, Yleisradio kirjallisuuden välittäjänä -seminaarissa 2. 12. 1986.
- Postman, Neil, Lyhenevä lapsuus. Kirjayhtymä, Helsinki 1985.
- Postman, Neil, Huvitamme itsemme hengiltä. Kirjayhtymä, Helsinki 1986.
- Saari, Pirkko, Peruskoululaiset lukijoina. Kirjastopalvelu, Helsinki 1986.
- Smith, Anthony, Esitelmä Tiedotustutkimuksen päivillä Helsingin Hanasaressa tammikuussa 1986.
- Stephanson, Anders, Postmodernista, Fredric Jamesonin haastattelu. Tiede & edistys 12(1): 6—21. 1987.